

RETROVIANOCE

Milan Longauer

Dom Uhrovcov bol v horskej kotline nie najmenší ani najväčší. Stál na malom miernom vršku zahľadený svojimi úzkymi oknami na nižšie položené domce, z ktorých trčali len strechy preťažené snehom. Okná pozerali ako dve oči bez nosa, začervenená obrovnávka na sokli sa cerila spodnou bielotou opadanej vrchnej farby. Skôr to pripomínalo ceriace zuby v nejakej pokrivenej papuli.

Kto poznal dobre útroby tohto domca, vedel, že na prostrednom múriku medzi oknami stojí na drevenom vysunutom podstavci obtiahnutým farebnou čipkou madona a nad ňou večné svetielko akejsi tlejivky. Uhrovcová žena bola nábožná, on Matej Uhrovec pozeral na svet už inak. Boli sami už roky, deti vo svete, dnes je štedrý večer. Vždy mu na štedrý deň srdce zoviera a najmä vtedy keď sa pozrie na kredenc kde sú zastoknuté pekné farebné lakované pohľadnice od dvoch synov a dcéry. Janko nemôže lebo ide do Tatier na lyžovačku. Štefka je zase pri chorej Martine. Vinco? Ten sa už dlhšiu dobu hnevá, no nedalo mu aby aspoň neposlal pozdrav.

V peci praskal oheň a na sporáku vyhrávali svoj klokot Amálkine hrnce, do nozdier sa tislula vôňa kapustnice. Matej rozbíjal na okraji dubového stola orechy, aby čo to žene pomohol. "Načo toľko varíš na Vianoce? Veď vieš že neprídu, keď tak sa niektoý behom roka služobne z cesty zastaví a to len na chvíľu."

"A daj pokoj, už ma od tej pary hlava bolí. Dedo mal by si vyvetrať." Len čo dedo Matej otvoril okno rýchlo sa zarosili ale neprestalo mu vrtať v hlave to ich vlastné rozletené vtáctvo svetom. Neustále narážal a provokoval Amálku, aby čo to povedala a nadviazala na jeho reč. "Nečudujem sa Janovi alebo Štefke. Tí majú svoje rodiny, ale ten Vinco ten aspoň mohol by prísť čo tak sám, tvrdá hlava. Veru ja bych v činžiaku nevydržal." Matej vstal zatvoril okno, potom si zapálil fajku a zhlboka polohlasne povzdychol. "Štefka mohla dôjsť. V Bratislave nie je toľko snehu." Konečne čosi povedala aj Amálka, aby sa to starkému nezdalo že sa vyhýba, veď on dobre vie ako jej je keď spomína deti, oči jej vlhnú. "Aj teraz by mala malá Martina chrípku? Kto vie čo majú za lubom s Cyrilom? Lepšie na podnikovej chate ako pri starých" Smrkala Amálka.

"Prečo tu neustále sedíš a nejdeš niečo robiť, len vyvolávaš všelijaké hádky alebo ma tu vždy s niečím otravuješ?" "Ja že hádky? Veď čo pôjdem robiť, vari sneh zhŕňať zo stromov? Tvoj nápad bolo kravu predať. Aspoň tam som sa motal. Dreva som narezal a narúbal tesne pred sviatkami a zajace majú čisté kliecky aj podstielku zo slamy, jasičky natlačené tohoročným senom. "Fú." Hlasno vzdychol Matej, podchvíľou zabafkal svojou fajkou, "Zdá sa mi že v noci bude mrznúť, nebo je jasné ako aj túto noc a mesiac tiež nebol obkolesený. Veru bude im zima na večer im zastriem dvierka s handrami." "Mohli by sme ich dať do maštali." Nadhodila Amálka, tvár sa jej trochu vyjasnila a na perách jej naskočil trochu tak nútený úsmev. Bola rád že starký o niečo iné zavadil. "Vieš čo? Mohol by si prirezať a zaraziť ten stromček do stojana tento rok si na to akosi pozabudol. "Ale kdeže len čo dotličiem orechy a vyberiem jadierka, hneď sa do toho pustím. A že nič nerobím." Dodal Matej, dlho bolo ticho nasadil si okuliare škrupiny mu luskali medzi starými vykostnatými prstami. Staré tanierové hodiny prirodzene rytmicky tikali.

Amálka mala otvorený kredenc, šuchotala so sáčkami pomedzi porcelánovými šálkami. Čosi hľadala a privoniavala so svojim skúseným nosom. "Babka?" Tak jej hovoril, čo je bežné u starých ľudí. "Misu s ovocím až si pripravila, nechal som zopár orechov do nej." Amálku to znervózňovalo trochu namrzena pozrela na Mateja a zase sa točila od kredenca k sporáku. "Samozrejme, myslíš že

zabudnem?" Len odvrkla, pozerala do trúby. Zase bolo ticho. Na dvore poletovali vrabce, sýkorky a ďalšie vtáctvo, sadali k malému krmitku, ktoré dedo Matej každoročne pribíja na okenicu. V kuchyni len rozbesnený sporák vraví, hodiny a praskot orechových škrupín pod ešte stále mocnými prstami Mateja. "Babka." "Čo je? Nedáš chvíľu pokoj. Nevidíš." "Babka." Ozval sa znovu Matej ešte raz do vravotu vecí, "Ja dám tie sane z pôjdu dolu aj tento rok a pôjdem k večeru k autobusu. Čo ty na to?" "Prečo nedáš svätý pokoj s tými saňami čo ma nadarmo k plaču nútiš. Aj tak sa s nimi vrátiš na prázdno." "A nech to para tlačí." Prestal lúškať s orechovými škrupinami z ktorých vypadávali jadierka a dupol si popritom nohou. "Povedz. No nie je to moja vec? Roky už tak chodím, aspoň prevetrám sane pritom si Matej ešte raz dupol, poľahoval pravidelne z fajky a vôbec nedal na Amálkine odrádzanie od jeho úmyslu.

Poobede už stromček stál dobre zasadený v železnom stojanku, ktorého otvor pevne zvierali tri robustné liatinové veveričky ako by sa chceli večne deliť o niečo. Borovica stála a svojou ťažkou vôňou zalievala celú kuchyňu. Amálka mala s ním trochu roboty než ho obliekla do vianočného šatu. Už sa zvečerievalo, Matej sa vytratil a za chvíľu už vrzal s ťažkými jasanovými saňami po zmrznutom snehu cestou k autobusu. Veru boli to sane ťažké z jasanu a pamätá ešte ako chlapec, čo sa otca naotravoval, aby dal kolárovi Surovčíkovi, aby ich zhotovil pre jeho radosť a aj radosť jeho súrodencov. Dul ostrý vietor kĺzal sa po kopcovitých perinách snehu, kde tu poletúval na riedko chumáčkovitý sneh. Z diaľky bolo počuť zvuk autobusu, Matej to už nemal ďaleko k zastávke. Autobus pristal a zasykotal svojimi skladacími dverami, ktosi vystúpil. Matej ani nevedel kedy sa autobus stratil z jeho obzoru no bolo tým pre neho smutnejšie, že i osoba akosi rýchle zašla za snehový kopec a náhlila sa na druhý koniec roztrasenej dediny. Zastávka znova opustená len vietor si pohrával s plechovou tabuľou, na ktorej bol cestovný poriadok. Jej zvuk doliehal až k Matejovým ušiam, ako keby vravela, "Vidíš zase neprišli, Amálka predsa len mala pravdu. Načo si sa sem trepal?" Matej namrzene pozrel smerom na zastávku a zrak sa mu zavesil na zväčšujúcu sa snehovú hmlu, ktorá už dávno pochytila všetky hory vôkol. Po chvíli sa otočil, pustil sa dolu zdŕžajúc utekavé sane, na ktorých viseli cvancorce sena lebo boli zahádzané so senom. Každoročne ich Matej sľahoval z povale na sneh len už pre tie vnúcatá, čo rok po roku nie a nie prísť. Musel zastať lebo mu bolo akosi zvláštne u srdca, akýsi divný pocit, akoby sa mu marilo pred očami, veru osemdesiatka čo nevidieť na krku. Ale čo to vlastne je? Zdá sa, že mu vzduch vietor odnáša od nosa a nedá a nedá dýchať. Musel si sadnúť, sane zavrzali hlboko do snehu na čelo mu vystúpil studený až mrazivý pot. "Dedko až ste unavený tak vás odvezieme, sadnite si inak uvidíte ako pôjdeme dolu kopcom." "No dobre štebotavce a po rovine vás poveziem ja zase. Ale Matej pustí Martinku aj ona sa chce zviest', Dezider nech si sadne na koniec, aby Martinka nevypadla, ej, vy čo to robíte nezbedníci." Usmieval sa Matej, v mysli sa mu trošičku uľavilo. "No vidíte a predsa ste ma nezobrali aké sú vám vzácne tie staré sane." "Aj vy sa zmestíte, počte." "Len sa povozte a dole počkajte potom vám pomôžem hore kopcom lebo to sú ťažké sane nie ako tie z obchodu - parené čo máte doma."

Táto predstava mu pripadala ako sen, ktorý uľahčil jeho ťažobu. Pľúca mu už zanášal čerstvý vzduch, ktorý pred chvíľou akoby vietor odnášal. Po chvíli vstal, utrel si pot na čele, tvár sa mu vyjasnila a stratila na meravosti. Vytiahol sane zo snehu, pohol sa dolu domov. Cestou si udržoval v mysli aj naďalej veselé spomienky na svoje vnúcatá, na tvári sa usmieval, bol už dolu s posledného kopca, ťahal si to po rovinke pozerajúc na strechy domov, z komínov bral vietor chamtivo dym. Po krížnej ceste šla skupina veselých zachuchlených ľudí v kožuchoch. Matej pozeral na svoj dom, Amálka už v prednej izbe rozžala zaiste aj zakúrila. Šeptal si Matej. "No čo, večeru odbavíme tam, najeme sa, ja dám starkej kožuštinovú jupku, čo tak chcela a čo mi švagriná zohnala a možno sa tam na oplátku nájde aj nejaký lampáš." Ešte sa aj nahlas zachichotal ani nedbajúc, že by to mohol niekto počuť. "Dáme aj darčeky našim pod stromček len tak a potom po sviatkoch to so ženou pobalím, pošleme potom čo komu patrí. Tak je to už."

Dá sa niečo robiť?" Takto mrmlajúc si myslel Matej. Matej pohl do kroku už sa stmievalo ale riadne. Ktosi za ním kričí. "Dedko, počkajte dedko." Matej zastal dívajúc sa do šera, ktosi sa od skupiny, ktorá smerovala k nemu odtrhol a náhlil sa k Matejovi rýchlejšie. Vrzgal nohami po snehu až sa pred ním objavilo povyrastené chlapčisko. "Dedko čo ma nepoznáte? To som ja, Matej, ideme k vám aj teta Štefka ide." Kriste pane." pomyslel si Matej, "Zase mi je akosi zvláštne u srdca." Ale keď počul meno svojho vnuka a aj po hlase ho už poznával, vrátila sa mu myseľ na veselé spomienky, s ktorými pred chvíľou tam hore v kopcoch meditoval. No nestačil ani domyslieť a už ho zavanuli hlasy vlastných detí. "Janko, vitaj Štefka, Cyril, Božka aj ty Martina, ako si len vyrástla a títo paholci, ako naše jedle v horách. Čo to ako veď ste písali, že nedôjdete? No toto je mi novina." "Čo nevidím, mama už sviati." Povedal Janko, hneď si spomenul na svoje detstvo a najmä na štedrý večer keď otec rozprával rôzne príhody zo života po dobrej a niekedy aj skromnejšej štedrej večeri. Chlapci sa aj s Martinou spúšťali na dedových jasanových saniach. Darmo ženy na nich kričali, aby sa vrátili a riadne išli pozdraviť aj babku. "Len ich nechajte veď sú doma. Choďte dnu ja mám ešte povinnosti okolo domu. Babka bude valiť oči, to mi je novina." opakoval dedo Matej, pritom si utieral svoj smokliaci nos o ošúchaný a vyleštený rukáv.

Štefka vstúpila prvá, kým druhí pozerali po gánku a predsieni. Zároveň, všetko po starom. Štefke to pripadalo malé a intímne a ani nechcela uveriť vlastným zmyslom, že sa tu mohla kedysi narodiť, bývať. Cez priečkované dvere do kuchyne videla ten istý kredenc, na ktorom stáli stále akoby večne dva strieborné svietniky pri nich každoročne už na Vianoce nový kalendár, Domová pokladnica alebo Ľudový kalendár v puzdrách oboch rodičov okuliare. Tanierové staré hodiny tikali ostro, dedko ich asi zabudol namazať. Vstúpila do kuchyne a za ňou hneď ostatní. Pozdravili naraz presne ako keby sa dohodli. Babku to mohlo aj naľakať, no v prednej miestnosti sa ukázal zhrbený a ťarbavý tieň dvere sa pomaly otvorili a v nich sa ukázala tvár so zaslzenými očami. "Kde si toľko? Nemôžem do tej pece založiť aby ju, čert vzal." povedala Amálka, potom vstúpila do kuchyne, mrzutým pohľadom pozrela po mužovi no na miesto neho zbadala Štefku, Janka a ostatných. Keď sa s nimi zvitála otočila sa ku sporáku v kuchyne a zásterou si utrela oči. Štefka sa až neskôr dozvedela od deda Mateja, prečo na štedrý večer plače práve vtedy, keď sa má otec vrátiť potom svoj plač dávajú na to čo sa im nedarí. Cyrilovi sa konečne podarilo pec rozkúriť. Mokré drevo, ktoré babka dala do pece asi schválne, aby mala príčinu k plaču.

Chalupa ožila a staroba ako keby sa na vianočné sviatky navždy stratila. Vnúčence prišli za chvíľu vyziabnuté, babka im urobila teplého čaju a dala na stôl domácu vianočku posypanú doma pomletým krištáľovým cukrom. Chutilo im, ako keby boli v Bratislave v cukrárni alebo v Trnave. Mladí sa aj obávali čo budú jesť keď písali inak. "Nemajte strach ja so navarila na Vianoce pre všetkých, aj tak keby ste neprišli nepokazí sa to, máme aj na týždeň, ostatné sa zajtra dovarí." Vnúčence sa zohriali s babkiným čajom a pojedli s vianočky, potom vyšli von, lebo ich volal dedo Matej, aby sa pozreli na bielych zajačikov s červenými očkami. Popritom pomáhali dedovi zakryť dvierka handrami, aby im nebol zima. Prestal padať dokonca aj rednúci sneh, pomaly sa ukazoval jasný žiarivý mesiac, v diaľke bolo počuť šum jedlí, s ktorými mával ostrý vietor, neďaleký potok hučal až niekde dolu v doline. Psi štekot znel mäkko v napadnutom snehu. Kachličková vysoká pec s chrómovanou obrubou a s dvierkami rozprúdila teplo po celej izbe. Boženka a Štefka chystali štedrú večeru a Janko s Cyrilom obkladali stromček, aby sa potom po večeri vzájomne tešili. Pre Amálku a deda Mateja to boli teraz už ozajstné Vianoce, srdce im prestala zvierat' clivota. Amálke už dávno uschli slzy. Janko našiel staré koledy ktoré boli vo svojich obaloch zanesené prachom na vysokej skrini. Povyťahol drevenú roletu na starom gramafóne, síce platňa chrupčala ale atmosféra Vianoc sa zdala ozajstná. Aby bola celkom doplnená vnúčence čakali, kedy dedo Matej začne rozprávať nejaké príhody, naliehali i Štefka, Cyril aj Boženka. Poznali otca, že bol dobrý rozprávač, strhol kde koho, aby ho počúval.

Celá rodina obrátila pozornosť na starého Mateja. Po večeri sedel sám pri kachlovej peci na kolenách mal prestretý obrúsok a naň ukladal veľmi pozorne s pokojom jablkové šupky a ostatky z

vykrojených štvrtiek. Pritom myslel na Vinca najmladšieho syna, čo asi robí. Na jeho tvári nebolo badať ešte úplnú spokojnosť. "Tak povedz niečo. Nezízaj do prázdna." Nútila ho Amálka, ktorá sa pred tým bavila s Martinou. Čože mám povedať? Staré časy sú preč a mladí majú iné starosti." Ostýchavo sa potrel po nose zatvoril starý skladací nožík. "Len vravte tato." Ozvala sa Boženka, pre ktorú bol vždy najkrajší zážitok počúvať svojho svokra, keď rozprával dajakú príhodu. "Dobre tak vám poviem. Janko aj ty Štefka poznali ste starých Grešových, bývali tu dolu za kopcom." Všetci akoby razom prikývli, "Bolo tiež zima fujavica štedrý večer lenže snehu bolo oveľa viac. V tridsiatom piatom roku, alebo skôr? Tak nejako. Grešo mal detí ako prachu. Najstarší brat mohol byť najmladšiemu málom otcom a nie bratom. Lojzo odišiel do Ameriky robiť akosi nevedel nebol ani moc silný na tú dobu a také roboty. Predtým než odišiel bol tu za horami kdesi pisárom. Všetkým novým sa nadchýňal, všetko ho lákalo, to trúsilo jeho sily a najmä Amerikáni, čo sa vracali zo zámoria. Obdivoval aj ich odratý kufor, túžil nosiť ich elegantné šaty, najviac sa mu ľúbila kravata. Preto sa rozhodol, že opustí rodičov aj súrodencov navštívi tú vysnenú Ameriku. Robil si plány, čo všetko donesie a Grešovci budú najbohatší v dedine. Starý Grešo bol aj rád, lebo mu bol viac na obtiaž ako na robotu, myslel si. A veď je aj dospelý chlap. Lojzo kde tu zohnal peniaze na šífu a v najbližšej dobe odišiel najbližším parníkom do Kanady alebo Argentíny, bol jednoducho v tej Amerike. Jeden sychravý mrazivý štedrý večer ktosi zaklopal Grešovcom na okno. Starý Grešo občas najstaršieho syna spomínal, v duchu tajne veril že príde bohatý. V ten večer bolo už dávno päť rokov, čo odišiel, ale tie Vianoce Greša ani nenapadlo, že by sa Lojzo mohol vrátiť. Myslel sprvu, že sú to koledníci nejakí nezbední, čo ani nezaspievajú, no keď búchal na okno, dobýval ktosi až ku dverám poslal jedného z chlapcov otvoriť. Pred dverami stál žobrák, trochu iný než tunajší. Mal ošúchané šaty a na špinavej bielej košeli tmavú kravatu, ktorá mu vyzízala spod strapatej brady, bol chudý ako šindeľ. Zaspieval koledu, bratia ho aj tak nepoznali až starý Grešo sa chytil za hlavu, spoznal už podľa hlasu svojho syna Lojza, na ktorom po chvíli spoznal aj pomätenosť."

Voskové sviece na stromku spúšťali teplý vosk, ktorý sa zachytával v ihličí borovice. Nastalo ticho. "Čo bolo ďalej?" Spýtala sa Martina, "Neviem, ale asi po mesiaci zomrel." Dohovoril starý Matej, kosti mu praskali v kolenách, keď vstával, aby sa trochu rozišiel vedľa v kuchyni. Amálka sa šla chystať na polnočnú a mladí sa pustili hrať kanastu. Martina, Matej a Dezider hrali človeče, nehnevaj sa. Dedo Matej si v kuchyni na sporáku ohrieval šamotovú tehlu ktorú mu ešte Vinco kedysi z OSP doniesol, potom ju zabalí do plátna dá si ju do postele, aby si tak čím ďalej viac chladnúce nohy poohrial.

Na druhý deň sa horko ťažko zase vyštveral po serpentínach starší autobus, bol skoro prázdny až na jedného muža, ktorému šofér povolil fajčiť a preto že cesta z Ružomberka bola dlhá spolu debatovali to čo im prišlo na um. Z okolitých kopcov bolo vidieť lyžiarov, zimných turistov. V čulom rozhovore so šoférom sa muž ani nenazdal a musel vystupovať. Rozlúčil sa, kývol šoférovi s úsmevom. Ocitol sa oklieštený ostrým chladom po výstupe z teplého autobusu. Autobus odfrčal po ujazdenom snehu, pred mužom sa zjavila scenéria nezabudnuteľná už od detstva a niekoľkých rokov čo tu nebol. Zapálil si ďalšiu cigaretu, pustil sa dolu cestou. O chvíľu bol pred dverami, srdce mu tíklo, zaklopal. Ovanul ho teplý vzduch, veselá vrava pri stole, otočil sa a zahodil nedofajčenú cigaretu von na dvor. "Vinco." Prvé zvolala Štefka, ktorá sa krútila okolo sporáka, "Aha stratený mešká. Hádám nie frajerka?" "Je načase." Dodal ďalší od stola. Dedo Matej chcel vstať, no Vinco pribehol apodal mu ruku v jeho sede práve dovrával vnukovi, ktorí sa hanbili a ako keby hľadali vysvetlenie u rodičov. Starému Matejovi iskrili oči ako perlivá mrazivá voda. Rýchle sa zvitál aj s ostatnými, aby nemusel pozeráť na ich prenikavo vyčítavý pohľad, no na tvárach všetkých aj dedovej naskočil spokojný a konečný úsmev. Vinco nezabudol poštipať svojimi nikotínovými prstami Martinu a svojich synovcov, ako to má vždy zvykom, keď príde do Trnavy alebo do Bratislavy. Všetci sa ubiehali nadstaviť mu svoje líce, bol to ich uvítací pozdrav. Pre starého Mateja to bol najlepší deň podľa neho v živote. Chystal sa práve obed. Vinco už nemohol vydržať, videl že už obaja otec i mama sú premáhaní starobou, budú potrebovať pomoc, rozhodol sa dobre. "Mama čo vy na to? Odchádzam z podniku preč. Budem tu v Bystrici robiť." "Tam si to mal dobre ako predák partie. A tu čo?" Povedal s neskrývaným nadšením starý Matej. "Aj tu mám dosť kamarátov, volajú ma, aby som robil parťáka. Na budúci mesiac sa presťahujem, budem

doma bývať, až nemáte nič proti tomu, končí mi výpoveď. Do Bystrice to nie je ďaleko, po sviatkoch zájdem ešte na podnik." Starému Matejovi zase akosi prišlo zle u srdca, ale po chvíli to uľavilo, nebol nikdy zvyknutý na náhle zmeny, to bolo pre neho kameňom úrazu. "Ešte jedno nehnevajte sa mama, mrzelo ma to, uvažoval som, či poslať kartu, či by nebolo lepšie prísť." "Čo bolo zabudnime." Kývla Amálka rukou. Obed Uhrovcom, celej rodine výdatne chutnal.

Všetci okrem starých sa chystali von na lyžovačku hore nad dedinou nad vysunuté lazy. Obloha bola jasná, slnko jasne svietilo, trochu falošne hrialo. Na dvore bol vravot, Boženka a Štefka tiež sedli do lyží. Dedo Matej ako zvykom vždy po obede si ľahol na kanapu v kuchyne trochu pospať. Len čo si ľahol, ťažko sa mu dýchalo, kázal aby Amálka otvorila okno. Janko postrehol prestrašenú mamu, všetci sa zbehli dnu. Lyže ostali opustené na dvore. Starý Matej chvíľami gúľal očami na Vinca, potom na Cyrila a na ostatných. Ústa mal otvorené, lapal čerstvý vzduch. Božka mu masírovala srdce, posadili ho, hlavu mu zaklonili dozadu. Ktosi povedal, aby ležal. Amálka plakala. Zavolali od susedov po doktora. "No hádam už by som mohol aj ísť." Povedal starý Matej a usmial sa.

«»

Milán LONGAUER

20. 6. 1945

259

117 03